

Human IT

Tidskrift för studier av IT
ur ett humanvetenskapligt perspektiv

E-dokument i katalogen*

inte en principfråga

av [Jan Hagerlid](#)

Min utgångspunkt är det lokala (och ämnesspecialiserade) forskningsbibliotekets. På vilket sätt hjälper vi bäst våra användare i framtiden? Jag tror att de får allt svårare att få en överblick över relevant information i den nya semi-digitala biblioteksmiljön. Vi startar nya elektroniska tjänster som svar på nya utmaningar och lägger dem ovanpå och utöver de gamla tjänsterna utan att på allvar tänka över hur resultatet blir för användarna. Jag ska illustrera med situationen hos oss. För en forskare eller student vid SLU finns relevant information bl.a.

- i vår biblioteksdatabas LUKAS, som i sin tur är uppdelad på den egentliga biblioteksskatalogen, SLUBIB, och en artikeldatabas, LANTDOK, samt några småbaser
- i vår webbaserade tidskriftslista (med både tryckta och elektroniska tidskrifter) och nyförvärvslista
- i nationella biblioteksdatabaser som LIBRIS,
- i andra biblioteks databaser t.ex. ELIN vid Naturvårdsverkets bibliotek,
- i egna fulltextdatabaser som VÄXTEKO (växtskydd, växtnäring, alternativ odling, ca 15.000 doks) samt framöver avhandlingsdatabas, kanske examensarbeten och kursmaterial i fulltext etc,
- i referens- och fulltextdatabaser tillgängliga från våra hemsidor, t.ex. CAB, BIOSIS, ISI-baserna och Affärsdata,
- vissa tidskriftsförlags och agents databaser, t.ex IDEAL, Science Direct från Elsevier, Springer Link och Ebsco Host,
- inom s.k. vägvisare till informationsresurser på Internet som NOVAGate, SVESÖK, SAFARI och Miljönätet,
- i vårt elektroniska referensbibliotek, med samlingar av länkar till i första hand fritt tillgängliga resurser.

Det har inte blivit enklare!

Vårt mål är att våra användare lätt ska kunna överblicka och söka fram det relevanta

ur dessa mångskiftande informationskällor utan att behöva vara experter på innehåll och söksystem i varje enskild bas. Det behövs enkla, självinstruerande användargränssnitt som kan anpassas till olika användare (men knappast det enda, totala gränssnittet till allting) och möjligheter att effektivt samsöka olika informationskällor. Det är viktigt med en direkt koppling från referenser i bibliografiska databaser till beställning av artiklar eller till artiklar i fulltext.

Jag får allt oftare höra från lärare att studenterna gör det för lätt för sig, och nöjer sig med det första bästa de hittar på nätet utan att skaffat sig en helhetsbild av vad det finns för information om ett ämne och utan att anlägga några kvalitetskriterier. Jag tror det finns en allvarlig risk för begränsade kunskapshorisonter i den semi-digitala biblioteksmiljön, även för forskarna. Samtidigt tror jag vi kommer att leva med en kombination av tryckta samlingar och elektroniska informationsresurser under överskådlig tid och att denna kombination är ett problem i sig. Bibliotekens uppgift är då att ge ingångarna både till den elektroniska informationen och den tryckta utgivningen inom en konsekvent och sammanhängande beskrivningsstruktur.

Det är inom parentes sagt intressant att se hur denna fråga om den integrerade tillgången till elektroniska och tryckta resurser blivit en av huvudfrågorna i den nya fasen av det brittiska Electronic Libraries Programme. Där pågår nu ett halvduzin s.k. Hybrid Library Projects, som ur olika aspekter arbetar med frågan hur man integrerar olika tjänster. (Se t.ex. Realizing the Hybrid Library, Pinfield, S. Et al. D-Lib Magazine, Oct 1998. <http://www.dlib.org/dlib/october98/>).

Här finns också en spänning mellan den lokala/specialiserade och den nationella/allmänna biblioteksnivån. LIBRIS kraftfulla utveckling och den nationella upphandlingen av elektronisk information har gjort den nationella nivån viktigare. Detta beror på att den elektroniska informationens karaktär samt den ökade nätkapaciteten har gjort nationella lösningar förmånligare. Vad återstår då för oss, för det lokala forskningsbiblioteket? Vår styrka är vår närkontakt med våra användare, våra kunskaper om den ämnesspecifika informationen, våra lokaler och våra tryckta samlingar. Det är på det vi får bygga...

Vad leder dessa utgångspunkter fram till vad gäller elektroniska dokument i katalogen? Även om målen och förutsättningarna kan anges så är därför inte metoderna självklara. Frågan om e-dokument i katalogerna är inte en principfråga utan en metodfråga eller praktisk fråga.

Jag ser enkelt uttryckt två huvudalternativ:

1. Den nuvarande katalogen utvidgas med elektroniska dokument, men med ganska stor urskillning, dvs man tar med elektroniska versioner av tryckta publikationer som man redan har i katalogen eller skulle kunna tänka sig att förvärva och katalogisera om de var tryckta. Då behåller man kontinuiteten och "blåser" inte den användare som "bara" hittar den tryckta publikationen i katalogen, men inte får reda på om det finns en elektronisk version eller ett likvärdigt elektroniskt dokument tillgängligt. Man kan säga att vi tar med statiska men inte dynamiska elektroniska dokument. Det ger en indikation men håller nog inte helt som tumregel. En elektronisk version av ett uppslagsverk borde definitivt finnas med trots att det är just det dynamiska som är den stora fördelen med den elektroniska versionen. Däremot finns ju tillgängligt på nätet en

mängd information som inte har någon direkt motsvarighet i den tryckta världen och som användarna därför inte heller förväntar sig finna i en bibliotekskatalog, dvs portaler, hemsidor, interaktiva kurser, spel, e-postarkiv, news-groups etc. I Roads-formatet som används i många "vägvisartjänster" (Subject Based Information Gateways) skiljer man på huvudkategorierna "documents" och "service", vilket väl ungefär motsvarar den uppdelning jag beskrivit.

Vi omdefinierar då katalogens uppgift till att ge tillgång till våra bestånd och dessutom ett urval av elektroniska, nätburna dokument som har högt intresse för våra användare. Fördelen är att vi behåller en viss kontinuitet för våra användare och undviker att katalogen marginaliseras. Huvudproblemet är risken för minskad kontroll. Klarar vi att bevaka att länkarna verkligen går till dokumentet i fråga, att dokumentet inte förändrats till oigenkännlighet etc.? Lösningen blir då att dels välja ut dokument av en viss stabilitet och permanens, dels så långt det går utnyttja automatisk hjälp att kontrollera länkar. Vi kan hoppas på unika, permanenta identifikatorer av nätdokument. Jag har ingen möjlighet att veta vilka nya identifikatorer som DOI, PURL, URN m.fl., som ska slå igenom brett och hur snabbt det kommer att gå, men jag tar för givet att det måste finnas ett starkt intresse av entydig identifiering särskilt från kommersiella aktörer. Det måste också understrykas att antalet elektroniska dokument av seriöst intresse för forskning och utbildning inom ett specialområde än så länge är hanterligt. Det ska tilläggas att om vi väljer detta alternativ måste vi ändå utveckla metoder för att samsöka olika kataloger och databaser.

2. Den nuvarande katalogen begränsas programmatiskt till fysiska objekt i bibliotekets ägo. Vägvisartjänster tar hand om de elektroniska, nätbaserade objekten som inte hör hemma i de traditionella databaserna. Det lokala biblioteket skapar någon slags metakatalog till de informationsresurser man kan ge tillgång till och utnyttjar möjligheter till samsökning med Z39.50. Problemen är flera, den traditionella katalogen blir alltmer ointressant, det krävs likafullt en massa arbete med att beskriva informationsresurser, vi kommer att beskriva samma innehåll i olika slags beskrivningsformat, Z39.50 löser inte automatiskt alla problem, t.ex. med skilda ämnesbeskrivningar, olika typer av baser etc. Fördelen är väl att vi på ett enklare sätt kan förklara vad som finns och inte finns i den traditionella katalogen. Problemet att bevaka länkar blir inte mindre men ligger utanför den traditionella katalogen.

Utgångspunkten för att göra ett val mellan alternativen bör vara att resultatet ska ge maximal överskådlighet och kvalitet för användarna och samtidigt vara så rationellt och effektivt som möjligt för den som skapar katalogen/tjänsten. Vi måste också avgöra vilka lösningar som är realistiska på kortare och längre sikt.

([Åter](#) till början av artikeln)

* Inledning vid SBS seminarium "Registrering av elektroniska resurser" i Linköping den 20 oktober 1999, paneldebatt med rubriken *VAD registrerar vi VAR?* ([Åter till texten](#))

© Jan Hagerlid 1999

[Åter till Human IT 4/1999](#)

